

KULTUR

Kulturredaktör Nina Marjavaara 036 – 30 40 73
Epost nina.marjavaara@jonkingsposten.se
Fax 036 – 12 27 15

Ulla och Gustav Kraitz har världsryste. Deras arbeten finns i offentliga och privata miljöer och på prestigefulla museer. Från Kina i öst till USA i väst. De bor och arbetar mittemellan - på Hallandsåsen i Skåne. Nu visas deras keramiska skulpturer på Vandalorum.

Kraitz får glasyren att vibrera

DERAS KONST ÅR så avskalad, så nära själva kärnan (i livet) man kan komma.

Ulla och Gustav Kraitz är udda i vår tid: I mer än femtio år har de arbetat tillsammans och så tätt att de ofta signerar skulpturerna enbart "Kraitz". Jag vet inga konstnärer som så länge lyckats leva och skapa i symbios utan att göra avkall på sitt personliga konstnärskap.

REFLEKTION

OM KONSTNÄRER finns alltid mycket att berätta. Historier som på något sätt smyger sig in i konsten och ger verken djupare mening. Livet i konsten gäller för Ulla och Gustav Kraitz. Allt de gör kommer inifrån, är äkta och har långsamt mognat fram.

ALLTSÅ: SJUTTON ÅR gammal vann Gustav Kraitz första priset i en teckningstävling på gymnasiet i Miskole i Ungern. Priset förde honom till Budapest och ett års studier vid Konstakademien där. En lysande framtid väntade, trodde Gustav. Men verkligheten blev snart en mardröm.

I andra världskrigets slutskede gick sovjetarmén in i Budapest. Den 17 januari 1945 försvann den svenske diplomaten Raoul Wallenberg efter ett möte med en marskalk.

Två dagar senare greps Gustav Kraitz - för han var konststudent! Gustav fördes till ett sovjetiskt arbetsläger. Han var 19 år. I fem år skryflade Gustav sju ton kol per dag i en gruva. Fem gånger försökte han fly. Av 3 000 tvångsarbetsare överlevde 300.

I dag, nästan 70 år senare, finns bara Gustav kvar livet.

1956 RULLAR SOVJETISKA tanks återigen in i Budapest. Många ungrare flyr västerut. Gustav Kraitz är en. Med båt kom han till Sverige, 30 år gammal. Han kom med tomma händer. I fickan hade han ett brev från sin professor vid Konstakademien i Budapest, till en kollega i Stockholm.

1960 mötte Gustav den unga målarrinnan Ulla Stenqvist. Hon hade studerat måleri i Spanien några år och haft flera utställningar. Nu sökte hon ateljé i Stockholm och hade fått ett telefonnummer - till Gustav. Det sa kanske inte klick men elden förde dem samman: "Det fanns en ständig glöd, det gick inte att undvika den", har Gustav sagt i en intervju. Efter ett år var de gifta.

I MÅNGA ÅR FÖRSÖRJDEN de sig på att göra bruksföremål "enkla och ärliga". Det var då Gustav fann att keramik kunde utvecklas till något mer inom konsten.

I en ständig dialog triggas de varandra att gå vidare, pröva, utveckla och utvecklas. "Det är i glasyren vi möts

Nya utställningsrum Ulla och Gustav Kraitz visar med sin exponering på Vandalorum museets stora möjligheter att skapa samband ute/inne. De två stora frökapslarna med djupskimrande gröna glasyrer i flera lager vilat vackert på rostfritt järnplåt. Utanför fortsätter utställningen med "Skärvor". Och ännu längre bak i bilden: Havsdjur. Foto: CHRISTER GALLNEBY

som konstnärer, vi är båda målare", säger Ulla.

Nu skulpterar hon livet: frön, embryon, djur, kvinnokroppen - den flickmagra som blir gravid, som äldrats. Hon porträtterar livets gång och bakar in egna erfarenheter av glädje och sorg.

Gustavs formvärld är mer arkitektens: geometriska figurer som klot och kuber. Han gillar att gruppera dem, skapa installationer, ute och inne. Och bygga meningsfulla minnesmärken.

GUSTAV ÅR GLASYR- och bränningsmästaren. I 50 år har han experimenterat sig fram till den teknik som utvecklades under Sungdynastin (960-1279 e Kr). I dag är Sung-porslin hett eftertraktat av samlare. Kinesiska mästare kommer till Kraitz för att lära! Den egenbyggda ugnen ska rivas när han inte längre finns. Det har Gustav redan bestämt.

Gustav bränner i öppen eld upp till 1 300 grader. Det ger hårdbränd stengods, som tål att stå ute i alla väder. Varje skulptur blir unik. Formerna må upprepas. Men färgen, glasyren, varierar.

I GUSTAVS UGN SKER under. Aska ryker, glasyrer kristalliserar. Stoppa in 100 exakt lika former med exakt samma glasyr. Elda i två dygn, natt och dag, först långsamt till 200 grader. Elda sedan med ved - bok eller äpple - upp till

Tre Birgit Nilsson intar scenen. Ulla Kraitz har fångat själva essensen av rösten och personligheten, huvudets hållning. Ulla fick uppdraget att skapa en trofé till mottagaren av världens största sångarpris. Placido Domingo har en i bronst! I somras avtäcktes en drygt två meter hög staty i Båstad. På väg ner till tennisbanorna står Birgit i lysande blå högbränd keramik. Formatet var en teknisk utmaning. Soldaterna i Kinas berömda terrakottaarmé är pygmäer i jämförelse, dessutom bara lågbrända.

700 - 800 grader. Fyll på med kaloririk stenkol från Polen och temperaturen stiger till 1 300 grader. Låt svalna i fyra dygn. Dags att ta ut 100 helt olika objekt!

Resultatet är långt från den vanliga "receptkeramiken" där allt är under kontroll i elugnen: glasyr xx ger effekt zz vid 00 grader.

PÅ VANDALORUM FINNS mycket att se och relatera till.

"Skärvor" - i livet, till exempel. Skärorna ligger utomhus och samlar vatten, som vi kan spegla oss i. Vattnet förstärker dessutom glasyrens djup och färgspel. En skärva är mer än ett vackert fågelbad.

På gräsmattan ligger två stora ymighetshorn. Ett horn står upp. Som en knapp skjuter den upp ur jorden. En enkel installation med mening: Livet vi får och livet som ger... Inne i Galleriet möts vi av

Vägen, minnet som blev lekskulptur. Se men inte röral Det gäller för konst i största allmänhet. Men inte för Kraitz Havsdjur. Fyra ögon i blåglaserad keramik spanar åt fyra väderstreck. Vågorna drar åt olika håll. Skulpturen i svart diabas - den hårdaste stenen efter diamanten! - har slipats mjuk av svenska stenarbetare. Havsdjur blänker lockande i både sol och regn. Det blir spännande att se vad som händer när snö lägger sig på och runt den svarta vägen. Havsdjur blir kvar på Vandalorum, en donation till skulpturparken. I Ramlösa Brunnsspark visar Vägen en annan sida och spelar en annan roll.

en mycket stor kudde. Gustavs skimrande vackra kuddar har fått mig att känna smaken av karamell. Med ett litet embryo på en kudde har min tanke vandrat vidare till kudden som följer oss från vaggan till gravnen...

GLASYRERNA GÖR varje verk unikt. Celadonglasyren på den magra flicktorson känns som varm vibrerande hud. Bredvid ligger två halvme-

terlånga frökapslar med glasyr som skimrar i grönt. De är måleriska underverk med färg på djupet, kristalliserad. Det är himmelskt vackert.

Christina Hamrin
Ordförande i Carl-Olof och Jenz Hamrins
Stiftelse, som donerat skulpturen Havsdjur
till Vandalorum.

FOTNOT: Utställningen pågår till och med 15 november.

Trollet med den gula kepsen

Efter föreställningen samlas barnen framför scenrummet. Man får av förklarliga skäl inte gå in bland den ömtåliga scenografin, men barnen hade nog just det som högsta önskan - att få smyga in i Trollets magiska värld.

RECENSION

"Möbök"
Gästspel från Teater Allena
Skådespelare: Lasse Åkerlund
Dockspelare: Maja Wreiding
Plats: Kammaren, Spira
Ålder: 3-9 år

TROLLET, MED DEN gula kepsen, bor i ett litet hus tillsammans med Rättan. Just denna dag ska det bakas bröd men det är mycket som går fel för trollet. Hans vän Skatan passar på och retas medan Älgen smakar på det brända brödet med förtjusning. Den nästan timplånga föreställningen tar sig långsamt fram över Trollets dag, ingen jakt i den världen. Rättan är en utmärkt

sidekick, välspelad av dockspelaren och relationen är ena stunden kamratlig för att i nästa bli förälder/barn. Trollet gör inte mycket på samma sätt som oss utan är slarvig, klumpig och bakvänd - till den unga publikens förtjusning. Allt utspelar sig i det lilla huset som scenografiskt är uppbyggt som ett tittskåp.

TEATER ALLENA har med bravur byggt en magisk scenplats med många påhittiga och finurliga scenlösningar, som den lilla spindeln som bor i tändsticksasken och den magiska vattenkannan som rör sig tillsynes utan hjälp. Man blir så varm i hjärtat över det gedigna arbetet som ligger bakom inramningen. Det är som det unga barnet sa - trolleri!

Att sedan själva berättelsen kanske inte är speciellt spännande eller oförutsägbart gör inte så mycket när man sitter och ler mot ett charmigt troll med gul keps.

Cecilia Fridén

Skulptören Hertha Hillfon är död

Konstnären och skulptören Hertha Hillfon har avlidit, rapporterar SVT:s "Kulturnyheterna". Hillfon kallades ofta "Svensk keramikens grand old lady".

Hertha Hillfon avled natten till fredagen, 92 år gammal. Hon var bland annat känd för sina terrakottaskulpturer av ansikten, och sina porträtt, och var en av landets ledande keramikere över 50 år.

Hon föddes i Härnösand, men familjen flyttade till Stockholm i början av 1930-talet och unga Hertha gick på målarskola och utbildade sig sedan vidare vid Konstfack i Stockholm mellan 1953 och 1957. Redan från 1940-talet och framåt var hon verksam i Målarklubben i Södra Stockholm.

Genombrottet på 50-talet blev stort. Hertha Hillfon kallades banbrytande eftersom många av hennes verk var abstrakta och stod i kontrast till dåtidens ideal av traditionell finkeramisk.

HERTHA HILLFON gick igenom olika faser i sin karriär. På 60-talet arbetade hon mycket med att avbilda vardagsföremål såsom skor, möbler och bröd - medan på 70-talet var ett årtionde då hon skulpterade monumentala figurer, ansikten och masker.

FAKTA: Hertha Hillfon

BÖRJADE SIN konstnärliga bana på Edwin Öllers målarskola och fortsatte sin utbildning på Konstfack.

STÅLLENDE UT första gången 1958 och hade sin första separatutställning året därpå.

INVALDES OM ledamot i Konstakademien 1971.

ÄR MEST KÄND för sina monumentala ansikten som gjorts både i keramik och brons.

HAR SKAPAT mycket ofentlig konst, bland annat den stora skulpturen av Astrid Lindgren utanför Junibacken i Stockholm.

HERTHA HILLFON fick professors namn 1993.

Så sent som 2008 hade Waldemarsudde i Stockholm en stor retrospektiv utställning av hennes verk. Bronsskulpturerna av Astrid Lindgren utanför Junibacken och Astrid Lindgrens barnsjukhus i Stockholm är båda verk av Hillfon. Hon finns representerad på bland annat Moderna Museet, Röhska museet och Kyoto Museum. (TT)

Mikael Forsell

Dawit Isaaks dotter skriver bok

BETLEHEM ISAAK, dotter till den fängslade journalisten Dawit Isaaq, skriver en bok om sitt liv. Det berättar hon i en intervju med Expressen.

- Den handlar om hur det är att vara 20 och leva med så mycket sorg, men ändå välja livet, säger Betlehem Isaaq. Hon berättar att hon vill avsluta sin pappas arbete genom att nå ut till människor och beröra dem. Journalisten och författaren Dawit Isaaq har suttit i fängelse i Eritrea sedan den 23 september 2001 utan rättgång. Det är tolv år sedan Betlehem senast såg sin pappa.

- Hade han inte suttit i fängelse hade jag inte funnits på samma sätt. Det är lite konstigt. Jag hade inte fått ett bokkontrakt. Även om jag hade varit lika bra på att skriva som jag är nu, säger hon till Expressen. Boken ges ut av förlaget Atlas i höst. (TT)

Amazon vill sälja svenska böcker

DEN INTERNATIONELLA nätbokhandeln Amazon har planer på att börja sälja svenska böcker redan i början av 2014, uppger Svensk Bokhandel. I ett mejl som distributören Förlagssystem har skickat till flera svenska förlag framgår det att nätjätten vill "lagerföra och erbjuda svenska titlar för den europeiska marknaden". Sedan tidigare är det känt att Amazon förhandlar med Bokrondellen, som fungerar som en länk mellan förlag och bokhandel, om att ta del av svenska titlars artikelinformation. Christer Perslöv på Bokrondellen framhåller att inget avtal är klart, men att Amazon "gärna" vill in på den svenska marknaden. (TT)

Vem - eller vad - ges ett monument?

När Elna Svenle invigde Kraitzutställningen blev hon personlig:

- Jag brukar fråga efter nya minnesmärken när jag kommer till nya platser.

De kan säga mycket om vår tid. Det fick oss alla på vernissagen att tänka till.

Elna Svenle tog två exempel från New York, där hon arbetat sju år på MoMA PSI innan hon blev museichef på Vandalorum. Det första finns där World Trade center stod före 11 september, ett stort minnesmonument.

Hennes andra exempel - Kraitz "Hope" - är parets största utmaning hitintills.

Mängder med människor var inblandade i projektet, trafikplanerare, skönhetsråd, politiker - alla skulle övertygas och godkänna.

MITT I TRAFIKEN framför FN-skrapan finns alltså en ö byggd av gatstenar från ghetot i Budapest.

På stenön reser sig fyra svarta kolonner - som minner om skorstensarna, det enda som fanns kvar sedan ghettot brändes ner. Överst på en av pelarna vilar ett blått klot. På marken mellan skorstensarna står en övergiven portfölj.

"Hope" symboliserar det hopp som Raoul Wallenberg gav tusentals judar sista krigsåret 1944-45.

Även Margot Wallström har inspirerats. Härom berättade

hon 2012 när hon mottog Elin Wågnersällskapetets Väckarklocka för sina FN-insatser.

- Varje dag blev jag berörd. "Hope" fanns rakt nedanför mitt ämbetsrum. Det blå klotet överst på en av skorstensarna lyst mitt mitt fönster.

NÄR RASISMEN I SKÅNE för några år sedan växte till ett tydligt problem ville Region Skåne ge en motbild. Alla skänningar är och har inte varit rasister.

Gustav Kraitz fick uppdraget att skapa ett minnesmonument till Ramlösa Brunn.

Dit kom för snart 70 år sedan de så kallade "vita bussarna" med utmärklade människor, som Folke Bernadotte lyckats rädda från koncentrationslägren.

Gustav mindes sin egen

flykt 1956. Han stod på båten och såg vågor rulla in mot slutmålet Sverige. Temat var klart: Vågor som vägar av människor i flykt. Vågor av värme... kärlek...

Mitt i brunnsparken finns nu en ö, en oas med vatten. Mitt på ön ligger tre skulpturer i svart diabas omgivna av keramikskärvor i blå-grönaturkoska nyanser - vatten.

HISTORIEN ÅR FULL av monument. En kung till häst. Soldater med vapen i hand. De hyllas - som förebilder? - upphöjda som de är på höga socklar.

Kraitz minnesmärken är annorlunda och väcker helt andra känslor. De bjuder in: Stanna upp, sitt ner en stund och tänk.

Christina Hamrin

Vad får en väska dig att tänka på?

Foto: CHRISTER GALLNEBY